

dan getts determinerande status, dvs blivit till medfödda egenskaper. Biologin har varit ett mäktigt instrument för att skapa hierarkiska ordningar och för att definiera gränserna mellan det normala och det avvikande, innanförskap och utanförskap.

Lämnar man den ideologiska nivån för en kulturell blir frågorna andra. Kultur kan förenklat beskrivas som den uppsättning föreställningar, normer och värden som skapar mening och därmed bestämmer individens val och handlingar. En viktig fråga blir då hur övergången mellan kultur och den enskilda kroppen går till. Utgångspunkten är att objektet (kroppen) ändrar sig med subjektet (föreställningar om kroppen).

Kroppen reflekterar kulturen

Kring sådana teman har två norska kliniker, båda välkända psykiatrer med ätstörningar som specialområde, samlat en rad experter – antropologer, kulturforskare, psykologer, pedagoger – till tankar om kroppen. Bakgrunden är deras erfarenhet att om man vill tolka en komplicerad sjukdomsbild (i form av t ex ätstörningar) kan en rent medicinsk förståelse vara begränsande. Den måste kompletteras med kunskap om kroppens plats i ett större meningsskapande universum.

Alltså: kroppen är mer än biologi. Den är genomträngd av tyst vetande om kön, klass, identitet och tillhörighet. Den förmedlar symboliska budskap. Den är ett språk och ett redskap att kommunicera – till sig själv och andra – vem man vill vara. Kroppen reflekterar därmed själva kulturen – dess gränser, normer och ideal.

I västvärlden är smalhet, sundhet och hårda muskler uttryck för högt prioriterade värden som självkontroll och mental styrka. Självsvält (som är huvudtemat i flera av artiklarna) framstår som en ikon för en intensivt konkurrens- och prestationsinriktad kultur. Genom att göra sig mindre gör man sig större.

Rik bok som stämmer till eftertanke

»Kroppstanker» är en rik och inte alldeles lätt bok som väcker reflektion. Den illustrerar att människan varken är biologi eller kultur, utan både och. På samma sätt som kulturen skriver in sig i biologin skriver biologin in sig i kulturen. I relation till medicinen ligger humanioras nytta i att den läser människan just som ett sådant dynamiskt, komplext system. •

Analys av omsorgen om utvecklingsstörda förr och nu

Barbro Saetersdal. **Tullinger, skrul- linter og skumlinger. Fra fattigdom til velferdsstat.** 249 sidor. Oslo: Universitetsforlaget, 1998. Pris 210 nkr. ISBN 82-00-42549-5.

Recensent: Claes G Olsson, universitetsadjunkt, institutionen för etnologi, Umeå universitet.

Vilket stort ansvar har inte läkare och all annan vård- och omsorgspersonal! Jag tänker då inte främst på fackkunskaperna, de skall helt enkelt finnas och ständigt förnyas, utan på förmågan till inlevelse i andras livssituation. Grundläggande för att klara detta är ett reflexivt förhållningssätt, dvs en medvetenhet om den egna yrkesrollen, den egna makten, ifrågasättande av förgivettaganden (ideologiska, politiska, strukturella) som påverkar mötet med den andre, de lite annorlunda människorna, utvecklingsstörda, psykiskt sjuka och funktionshindrade.

Hjälp till reflektion över yrkesrollen

En god hjälp till reflektion över den egna yrkesrollen är Barbro Saetersdals bok. Saetersdal är professor i specialpedagogik vid universitetet i Oslo och har bl a ägnat sin forskning åt studier av förändringar i omsorgen om utvecklingsstörda (i Norge HVPU-reformen). De norska för oss främmande epiteterna i titeln är beteckningar på utvecklingsstörda, psykiskt sjuka och de lite annorlunda. Också i Sverige finns en mycket rik flora av sådana beteckningar med dialektalt och folkligt ursprung. I Tabellverkets (Statistiska centralbyrån) sammanställningar från senare delen av 1800-talet, när man skilde på vuxna sinnessjuka och sinnessjuka barn, dvs utvecklingsstörda, finner man över hundra olika beteckningar. Få av dessa hade sitt ursprung i vetenskaplig dialektistik och nomenklatur.

Folkminnen från förr

I sin senaste bok går Saetersdal tillbaka i tiden och med hjälp av folkminnen

insamlade (1994–95) av Norsk etnologisk granskning, NEG, (motsvarigheten till Etnologiska undersökningarna vid Nordiska museet i Sverige) låter hon människor själva berätta om hur utvecklingsstörda, psykiskt sjuka och original, behandlades, hur man själv deltog i eller såg på när dessa människor plågades, medvetet eller av oförstånd, men också hur de accepterades och fick ett människovärdigt liv tillsammans med andra.

Betonar vikten av civilkurage

Berättelserna behandlas genom textanalys där stilen, kontexten (tid, rum och social miljö), berättarrollen (vem, var och vad gjorde berättaren) och centrala teman som fattigdom, gott och ont och normalitetens gränser lyfts fram. Författaren visar tydligt att det är i de nära relationerna förståelse och tolerans växer fram, och det är dessvärre i dessa situationer en del av övergreppen begås.

Den oförståelse och ondska som berörs har inte sällan sin grund i strukturella förhållanden, i politiska, ideologiska, vetenskapliga diskurser. Hon betonar vikten av enskilda personers civilkurage, vilket kan få dem att gå mot strömmen och bryta destruktiva mönster i tankar och handlingar. Exempel på sådant mod, att bryta onda mönster, har vi nyligen sett i Sverige från omsorgen om de gamla och sjuka.

Men hon nöjer sig inte bara med att konstatera detta utan sätter in sin analys i ett större ekonomiskt, socialt och kulturellt sammanhang där forskning inom en rad vetenskapliga discipliner, och även skönlitteratur, utgör grunden för ett vidare resonemang med fler frågor än svar. Också detta upplever jag, i den tilltalande form boken fått, som positivt då läsaren dras in i texten vilket uppmanar till ytterligare reflektion och eftertanke.

Uppslag till analys och diskussion

Det som störst mig något i läsningen av denna kunskapsrika bok är de fragmentariska och korta avsnitten där rubrikerna ibland lovar mera än de håller. Genom alla infallsrika perspektiv ger boken ändå många uppslag till fördjupad analys och diskussion, exempelvis i arbetsgrupper. Boken kan också utgöra en inkörspport till vidare läsning inom grundläggande vård- och omsorgsutbildning. •